FOTO: IDF/WIKIMEDIA COMMONS

I KONTEKST: Mark Mazower viser hvordan antisemittisme-begrepet ble mobilisert etter seksdagerskrigen i 1967. Bildet viser en IDF-brigade i Sinai-ørkenen 5. juni 1967.

ANMELDELSE

To nye utgivelser gir sterke bidrag til en bedre forståelse av antisemittisme.

A-ordet

Antisemittisme er et ord som brukes flittig både i polemisk debatt og i faglige sammenhenger, men det er både uklart og omstridt. Det skyldes særlig at det ikke lenger begrenses til fordommer og handlinger rettet mot jøder utelukkende i kraft av etnisk, nasjonal eller religiøs tilhørighet. I dag er begrepet blitt et våpen for å stigmatisere kritikk av staten Israel og støtte til det palestinske folkets rettigheter.

Er det så mulig å foreta nødvendige grenseoppganger? Det er det vi får i «On antisemitism», skrevet av Mark Mazower. Som professor ved Columbia University i New York er han kjent for sine ruvende bøker om europeisk historie og Det tredje riket som et imperium. Kanskje bør det også legges til at han har jødisk bakgrunn.

Når boka på kort tid har vakt så stor internasjonal interesse, er det fordi den kommer i rett tid og avspeiler forfatterens evne til å levere solid dokumentasjon i et tilgjengelig språk. Det skyldes også at han avviser ideen om et tidløst, unikt og evigvarende «jødehat» fra kristen middelalder til i dag, men isteden velger å studere antisemittisme i en situasjonsbestemt historisk kontekst. Det gjelder for eksempel etnonasjonalistiske forestillinger om «reinhet» og motstand mot kapitalistisk modernitet sist på 1800-tallet og Adolf Hitlers jakt på «jødisk-bolsjevikiske» syndebukker.

Nærmere vår egen tid viser Mazower at bruken av a-ordet for alvor blei mobilisert etter seksdagerskrigen i 1967, som israelske myndigheter framstilte som en kamp for jøder uansett hvor i verden de bodde. I de neste tiåra fulgte en markert oppsving i antisemittismeforskning og i antallet museer og minnemarkeringer for Holocaust. Forfatteren knytter dette også til forestillinger om et utvalgt folk med bibelsk rett og plikt til å underlegge seg hele det historiske Palestina som en jødisk nasjonalstat, slik ei stadig mer ekstrem regjering legger til rette for gjennom både lovverk og krigføring. Under dagens Trump-regime bruker Mazower så sitt eget universitet for å illustrere hvordan anklager om antisemittisme følger en høyst omstridt definisjon fra International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA) i 2016. Det er denne som anvendes for å kneble uavhengig forskning, avsette lærere, kansellere pensumlister, trekke tilbake milliardbevilgninger og møte pro-palestinsk aktivisme med militære tropper.

Mazower uttrykker stor bekymring for at akademisk frihet og åpen debatt er alvorlig truet. Det er det samme temaet som belyses i en grundig rapport fra Institutt for kirke-, religions- og livssynsforskning (KIFO), ført i pennen av rasismeforsker Sindre Bangstad. Ettersom den er på norsk, kan leses gratis og har en usedvanlig sjenerøs litteraturliste, er den et viktig bidrag til en opplyst samtale. Sjøl om Norge kommer godt ut i internasjonale sammenhenger, advarer forfatteren mot å bagatellisere forekomsten av fordommer og fiendtlige holdninger – enten åpent eller i kodete former. Men han deler også Mark Mazowers innvendinger mot IHRA-definisjonen, og viser detaljert hvordan den blei til, hvilken faglig kritikk den har møtt og hvordan den brukes (eller misbrukes). Det gjelder særlig de ledsagende eksemplene på hva som *kan* regnes som antisemittisme, der de fleste knyttes til staten Israel. Slik skiller IHRA-definisjonen seg fra definisjoner som HL-senteret i Oslo og den offentlige Ekstremismekommisjonen legger til grunn, og den er heller ikke gitt lovstatus i Norge. Ledende antisemittismeforskere har dessuten valgt den alternative Jerusalem-erklæringa fra 2020 som kort – kanskje for kort – blir presentert.

SAKPROSA

On Antisemitism. A Word in History

Mark Mazower

Allen Lane 2025, 352 sider

SAKPROSA

IHRAs antisemittismedefinisjon og akademisk frihet

Sindre Bangstad

Institutt for kirke-, religions/ og livssynsforskning 2026, 132 sider

Bangstad går konkret til verks når han dokumenter at begreper som rasisme, apartheid, folkemord og bosetterkolonialisme blir stadig hyppigere brukt av jødiske forskere både i og utafor Israel. Det samme skjer i ledende fagtidsskrifter og rapporter fra menneskerettighetsorganisasjoner. Han konkluderer derfor med at motstand mot Israels okkupasjon, krigføring og folkerettsbrudd i seg sjøl ikke kan stemples som antisemittisme, alt er avhengig av kontekst.

Ettersom det er akademisk frihet som står i sentrum i rapporten, er det naturlig at de autoritære vendingene i USA og Tyskland vies mest oppmerksomhet. Men Bangstad viser også at a-ordet henger løst i vårt eget land, slik som når den jødiske organisasjonen B`nai B`rith Norgeslosjen anklager HL-senteret for å svikte i kampen mot antisemittisme. Også statsminister Jonas Gahr Støres deltaking i ei markering av Krystallnatta (i regi av Antirasistisk Senter, LO Oslo og Jødiske stemmer for rettferdig fred), har blitt omtalt som nedrig antisemittisme. Jeg skulle gjerne sett at hjemlige forhold hadde fått større plass, for problemstillingene rapporten reiser er høyst aktuelle.

Tore Linné Eriksen
bokmagasinet@klassekampen.no